

Неледва Н. В.,

*к. ю. н., доцент кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*

«РОЗУМНІСТЬ СТРОКІВ» ЯК НОВЕ ПОНЯТТЯ В КПК УКРАЇНИ

Анотація. Обговорюється проблема реалізації загальної засади кримінального процесу «розумність строків» на основі даних сучасної правової науки та досвіду Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: загальні засади, розумність строків, процесуальні строки, рішення.

Постановка проблеми. Справедливість правосуддя, в тому числі кримінального, обумовлюється багатьма засадами і, зокрема, розумністю строків.

Аналіз останніх досліджень та виокремлення нерозв'язаних проблем. В 1997 році Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, тим самим визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини, а також взяла на себе зобов'язання виконувати його рішення. Згідно зі ст. 6 Конвенції кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Кожна особа, яка переслідується у кримінальному порядку, має право на отримання остаточного рішення про обґрунтованість пред'явленого їй кримінального обвинувачення протягом розумного строку [1]. Між тим, як слушно зазначає В. Паліюк, Конвенція має низку характерних особливостей, її положення містять чимало оціночних понять, а інколи – є досить абстрактними. Тлумачення норм Конвенції міститься у рішеннях Європейського суду. Ці рішення мають обов'язковий характер не лише для учасників конкретного процесу, а й для всіх держав, які ратифікували Конвенцію [2].

Викладення основного матеріалу. Багато українців сьогодні використовують механізм захисту прав та свобод звертаючись зі скаргами до Європейського суду з прав людини у Страсбурзі. За станом на серпень 2012 року на розгляді в ЄСПЛ знаходиться більш одинадцяти тисяч заяв проти України. Такі показники дозволяють нашій країні зайняти почесне п'яте місце за кількістю скарг. Частіше всього українці звертаються зі скаргами про порушення ст. 6 Конвенції, а саме, на розгляд справи впродовж розумного строку.

Згідно листа Верховного Суду України до голів апеляційних судів України від 25.01.2006, за період чинності Конвенції ЄСПЛ були винесені рішення, які стосуються порушення права особи на розгляд її справи упродовж розумного строку. Це рішення у справах «Світлана Науменко проти України», «Странніков проти України», «Антоненков проти України», «Лещенко проти України», «Меріт проти України» та інші [3].

Поняття «розумний строк» як запасний варіант, який діє, коли відсутні усі інші варіанти. Саме в такому розумінні поняття «розумних строків» відображене в практиці Європейського суду з прав людини, а саме в Рішенні по ділу Броуган та інші проти Сполученого Королівства від 29 листопада 1988 р. Європейський суд роз'яснив: часовий проміжок, що розуміється під терміном «негайно» є більш коротким, ніж часовий проміжок, що визначається термінами «без зволікань» та «упродовж розумного строку» [4].

Главою другою КПК України ст. 7 «Загальні засади кримінального провадження» п. 21 передбачено загальну засаду кримінального провадження як «розумність строків», правова реалізація якої спрямована на захист сторін від затягування кримінального процесу. Ст. 28 КПК України «Розумні строки» визначає, що «під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті у розумні строки».

У Новому тлумачному словнику української мови термін «розум» тлумачиться як «здатність людини мислити, відобразити і пізнавати об'єктивну дійсність... бути розсудливим...діяти самостійно..., вміти розбиратися, мати досвід у чому-небудь» [5, 201-202]. «Розумний» – це таке поняття, яке стосується кожного індивідуума, тобто суб'єктивна категорія і тому слово розумний слідчий буде трактувати по-своєму, а захисник по-іншому, що безумовно не принесе користі при встановленні істини в кримінальному провадженні і буде завжди предметом протиріч та підґрунтям для скарг, клопотань тощо. Тому це поняття повинно бути максимально та конкретно розкрито в законі.

Дійсно, в ч. 1 ст. 28 КПК України зазначається, що «Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень». Але, об'єктивно необхідні строки будуть визначати слідчий, прокурор, слідчий суддя для кожного випадку окремо

в залежності від слідчої ситуації. І тому, критерій «об'єктивно необхідний» виявляється розпливчатим, не конкретним, який залежить від розуму посадової особи, тобто має суб'єктивний характер і також приведе до різного тлумачення змістовного навантаження «розумного строку», а це в свою чергу спровокує безліч скарг, клопотань з боку підозрюваного, обвинуваченого та захисту, адже вони по своєму будуть тлумачити – що таке розумний строк. Таким чином, якщо зміст норми права такий, що приводить до конфліктних ситуацій при її використанні, то таку норму необхідно привести у відповідність до реального життя. Тому, на наш погляд, після другого речення необхідно було б внести в першу частину 28 статті КПК доповнення «Необхідність визначення розумності строків можлива тільки в тих випадках, коли конкретні строки діяльності слідчого, прокурора або судді не визначені в законі».

Завершується перша частина ст. 28 КПК України нормою такого змісту «Розумні строки не можуть перевищувати передбачені цим Кодексом строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень». Певна декларативність цієї частини норми проявляється в тому, що в КПК не по всім слідчим діям та для прийняття процесуальних рішень передбачені конкретні строки (наприклад, ст. 318 КПК України визначає, що судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку». Необхідно звернути увагу, що недостатньо для «розумних строків» тільки прийняття окремих процесуальних рішень адже необхідні ще строки для їх виконання. Також, крім процесуальних можуть бути і тактичні рішення, а для цього потрібен свій час, особливо на їх реалізацію.

Встановив терміни виконання процесуальних дій, прийняття окремих процесуальних рішень, законодавець не визначився з впливом на «розумність строків» перебігу строку всього кримінального провадження. Крім цього, в окремих ситуаціях (багатоепізодні злочини, злочини, які вчинені організованою групою та інше) в строки, які передбачені Кодексом, можливо і не впоратися. Для надійного захисту законних інтересів потерпілого необхідно було б продовжити розслідування, що може не охоплюватися такою трактовкою розумності строків.

В статті 28 КПК України неповно перераховані суб'єкти, які повинні забезпечувати розумні строки кримінального провадження. Так, в ч. 2 зазначається, що «Проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд». Ми вважаємо, що головним суб'єктом забезпечення розумних строків кримінального провадження являється слідчий, як основний виконавець процесуальних дій та рішень, які приймаються під час досудового

розслідування, тому його необхідно включити до переліку посадових осіб, які повинні забезпечувати розумні строки кримінального провадження.

В листі ВСУ до голів апеляційних судів України від 25.01.2006. було визначено критерії оцінювання розумності строку для всіх категорій справ (кримінальних, цивільних, господарських адміністративних). Це – складність справи, поведінка заявника та поведінка органів державної влади (насамперед суду). Які стали основою визначення критеріїв розумності строків кримінального провадження ч. 3 ст. 28 КПК України, а саме:

«...1) складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо;

2) поведінка учасників кримінального провадження;

3) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень».

В законі зазначені не всі фундаментальні критерії для визначення розумності строків, зокрема, немає головних із них – «...Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені цим Кодексом строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень» (ч. 1 ст. 28 КПК України) – це по-перше. По-друге, на практиці є і інші важливі критерії, які впливають на визначення розумності строків, зокрема, навантаження на слідчого, характер протидії розслідуванню з боку зв'язків учасників кримінального провадження, рівень кваліфікації слідчого, технічне, матеріальне та інші види забезпечення розслідування. Також, законодавець не розкрив зміст критеріїв «розумності строків».

Взагалі, в реальному житті, державні органи ставляться до виконання засади «розумні» строки» з певною долею скептицизму, тим більше, вони звикли діяти в межах конкретно визначених строків, тому поняття «розумності строків» є незвичним і незрозумілим.

Закріплення на законодавчому рівні критеріїв розумності строків це, безперечно, вдале придбання для кримінального процесу України, але критерії не гарантують реалізації цієї засади під час її правового застосування. Рішення ЄСПЛ у справі «Меріт проти України» містить зауваження стосовно відсутності ефективного та доступного засобу юридичного захисту в разі скарг на тривалість розгляду кримінальної справи [6]. Стаття 308 КПК України не передбачає можливості оскаржувати недотримання розумних строків суддею, а також взагалі не йде мова про

компенсацію шкоди яка були вчинена в результаті недотримання розумних строків посадовими особами.

Не викликає заперечень ч. 4 ст. 28 КПК України «Кримінальне провадження щодо особи, яка тримається під вартою, неповнолітньої особи повинно бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово». Але, на наш погляд, правило «невідкладно та першочергового розгляду в суді» необхідно розповсюдити також у справах про злочини осіб, які мають фізичні або психічні вади, жінок, які знаходяться в стані вагітності, на осіб, у яких на волі залишилися неповнолітні діти, які потребують опіки, тощо.

Висновки. Таким чином, п. п. 1, 2, 3, 4 ст. 28 КПК України потребують суттєвого удосконалення, без якого не можливо запобігання на досудовому слідстві суперечностей між слідчим і потерпілим, обвинуваченим та захисником, які, на жаль, породжуються змістом зазначених пунктів ст. 28 КПК України. Тим більше, визначення поняття «розумності строків» як загальної засади кримінального провадження спрямоване на захист прав і свобод як сторони обвинувачення, так і сторони захисту.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року // Офіційний вісник України. — 1998. — № 13. — Ст. 270.
2. Паліюк В. П. Застосування судами України Конвенції про захист прав людини та основних свобод / В. П. Паліюк. — К., 2004. — 264 с.

3. Щодо перевищення розумних строків розгляду справ: Лист ВСУ головам апеляційних судів від 25 січня 2006 року № 1-5 /45 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.helsinki.org.ua>.
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Броган та інші проти Сполученого Королівства» (Case of Brogan and Others v. the United Kingdom) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cmiskr.echr.coe>. — 19.09.2011.
5. Новий тлумачний словник української мови / Укладачі: Василь Яременко, Оксана Сліпушко. — Видання друге, виправлене. Том 3. — Київ: Аконіт, 2001. — 862 с.
6. Європейський Суд у Страсбурзі 30 березня 2004 року ухвалив рішення у справі Меріт проти України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.Helsinki.org.ua>.

Неледва Н. В. «Разумность сроков» как новое понятие в УПК Украины

Аннотация. Обсуждается проблема реализации основного принципа уголовного процесса — «разумность сроков» на основе данных современной правовой науки и опыта Европейского суда по правам человека.

Ключевые слова: основные принципы, разумность сроков, процессуальные сроки решения.

Neledva N. «Reasonable time» as a new concept in the Code of Criminal Procedure

Summary. The problem of the implementation of the basic principle of the criminal process «reasonable time» on the basis of the modern legal science and the experience of the European Court of Human Rights.

Keywords: basic principles, the reasonableness of the terms procedural deadlines solutions.